सार्वजनिक आरोग्य विभागांतर्गत शहरी आरोग्य आयुक्तालय स्थापित करण्याबाबत

महाराष्ट्र शासन

सार्वजनिक आरोग्य विभाग

शासन निर्णय क्रमांकः शआआ-२०२५/ई ऑफिस क्र १४०९७९५/रु.श.आ.-१

गो.ते. रुग्णालय आवार इमारत,
मंत्रालय, मुंबई -४०० ००१
तारीख: ०४ नोव्हेंबर, २०२५

संदर्भ :- मा.मंत्रिमंडळ निर्णय दिनांक ४/११/२०२५

प्रस्तावना :-

राज्यातील वाढत्या शहरी लोकसंख्या आणि त्यांच्या विशिष्ट आरोग्यविषयक आव्हानांचा विचार करता, शहरी आरोग्य सेवा बळकट करणे अत्यावश्यक झाले आहे. सध्या शहरी भागातील सार्वजनिक आरोग्य यंत्रणा सार्वजनिक आरोग्य विभाग आणि नगर विकास विभाग यांमध्ये विभागलेली असल्यामुळे समन्वयाचा अभाव निर्माण होतो, परिणामी आरोग्य सेवेवर विपरीत परिणाम होतात. तसेच, शहरांमध्ये असंसर्गजन्य (Non-Communicable Diseases - NCDs) आणि संसर्गजन्य (Communicable Diseases) आजारांचे प्रमाण ग्रामीण भागापेक्षा अधिक आढळून आले आहे.शहरांमधील सार्वजनिक आरोग्य सेवेतील त्रुटी (उदा. वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी, एएनएम आणि बहुउद्देशीय कर्मचारी यांची रिक्त पदे, शहरी प्राथमिक आरोग्य केंद्रांची कमतरता) जागतिक आरोग्य संघटनेच्या (WHO) एप्रिल २०२५ च्या अहवालातही नमूद करण्यात आल्या आहेत. या पार्श्वभूमीवर, गुजरात राज्याच्या धर्तीवर सार्वजनिक आरोग्य विभागांतर्गत 'शहरी आरोग्य आयुक्तालय' स्थापित करून शहरी भागातील आरोग्य सेवांचे प्रभावी नियोजन, समन्वय आणि अंमलबजावणी करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

राज्यातील शहरी आरोग्य व्यवस्था बळकट करण्याच्या दृष्टीने, सार्वजनिक आरोग्य विभागांतर्गत शहरी आरोग्य आयुक्तालय (Commissionerate, Urban Health) स्थापित करण्यास शासन याद्वारे मान्यता देत आहे.या निर्णयाच्या अनुषंगाने खालील बाबींवर कार्यवाही करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे:

१) शहरी आरोग्य आयुक्तालयाच्या कामकाजाचे सनियंत्रण करण्यासाठी आयुक्त, शहरी आरोग्य (भा.प्र.से. किमान वेतनस्तर Level-११) हे पद निर्माण करण्यास मान्यता देण्यात आली .

२) ज्या महानगरपालिकांमधील नियमित वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी हे पद रिक्त आहे ,अशा सर्व महानगरपालिकांमध्ये वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी हे पद सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत प्रतिनियुक्तीने भरण्यात यावे .

३) सर्व नगरपरिषदांमध्ये आरोग्य अधिकारी नगरपालिका असे पद वैद्यकीय अधिकारी (गट अ) संवर्गात टप्प्याटप्प्याने निर्माण करण्यास मान्यता देण्यात आली .सदरील पदे निर्माण होईपर्यंत सार्वजनिक आरोग्य विभागातर्फे नोडल अधिकारी नेमण्यात येतील.

४) शहरी आरोग्य आयुक्तालयाच्या कर्तव्य व जबाबदाऱ्या खालीलप्रमाणे निश्चित करण्यात येत आहेत .

- शहरी भागातील सार्वजनिक आरोग्य समस्यांचे नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थाबरोबर समन्वय साधून निराकरण करणे.
- शहरी भागात राष्ट्रीय आणि राज्य आरोग्य कार्यक्रमांची अंमलबजावणी व आढावा घेणे.
- राष्ट्रीय नागरी आरोग्य अभियानाची अंमलबजावणी आणि आढावा घेणे .
- सक्रिय समुदाय सहभाग आणि आंतरविभागीय समन्वयाने शहरी भागात प्राथमिक आरोग्य सेवेचे बळकटीकरण करणे.
- सार्वजनिक आरोग्य संस्थांमध्ये पुरेशा संख्येने मानव संसाधन उपलब्ध करणे
- शहरी भागात पुरेशा सार्वजनिक आरोग्य पायाभूत सुविधांची उपलब्धता सुनिश्चित करणे.
- नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांशी समन्वय साधून सार्वजनिक आरोग्य संस्थांमध्ये पुरेशा निदान सुविधा, औषधे आणि उपकरणांची उपलब्धता सुनिश्चित करणे.
- आरोग्याच्या प्रतिबंधात्मक आणि प्रोत्साहनात्मक सेवा सुनिश्चित करणे, विशेषतः असंसर्गजन्य रोगांचे मोफत तपासणी, प्रतिबंध आणि व्यवस्थापन करणे.
- शहरी प्राथमिक आरोग्य केंद्र व शहरी उपकेंद्राद्वारे सर्वकष प्राथमिक आरोग्य सेवेच्या सर्व पॅकेजेसची उपलब्धता शहरी भागातील सुनिश्चित करणे.
- रुग्णालयाद्वारे आवश्यक उपचारात्मक आरोग्य सेवा नागरीकांना उपलब्ध करुन देणे.
- शहरी भागामधील सर्व सामाजिकआर्थिक स्तरातील जनतेला- समान आरोग्य सेवा सुनिश्चित करणे.
- खाजगी आरोग्य सेवांचे विनियमन आणि राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रमांमध्ये त्यांचा सहभाग घेणे.
- शहरी भागात गर्भधारणापूर्व व प्रसवपूर्व निदान तंत्र ,अधिनियम (लिंग निवडीस प्रतिबंध) १९९४अंतर्गत सुयोग्य अंमलबजावणी निश्चित करणे.
- शहरी भागात मुंबई शुश्रूषागृह नोंदणी अधिनियम १९४९ ,अंतर्गत प्रकरणाची सुयोग्य कार्यवाही व अंमलबजावणी निश्चित करणे .

- शहरी भागात महात्मा ज्योतिराव फुले जनआरोग्य योजना / आयुष्मान भारत प्रधानमंत्री जनआरोग्य योजनेची (MJPJAY/AB-PMJAY) योग्य अंमलबजावणी सुनिश्चित करणे.
- शहरनिहाय सार्वजनिक आरोग्य कृती आराखडा तयार करून घेणे ज्यामध्ये योग्य संदर्भ सेवेसह मनुष्यबळ उपलब्धतेसह पायाभूत सुविधांचा तपशील समाविष्ट असावा.

५. **आर्थिक भार:** आयुक्त, शहरी आरोग्य या पदासाठी दरमहा अंदाजित वार्षिक खर्च रु. २८.५० लक्ष इतका खर्चास मान्यता देण्यात येत आहे..

६. सदर शासन निर्णय मा.मंत्रिमंडळाने दिनांक ४/११/२०२५ रोजी झालेल्या मंत्रिमंडळ बैठकीत दिलेल्या मान्यतेस अनुसरून निर्गमीत करण्यात येत आहे.

७. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेताक २०२५११०४१३४७५०९४१७ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

VILAS VINAYAK BEDRE

Digitally signed by VILAS VINAYAK BEDRE
DN: c=IN, o=GOVERNMENT OF MAHARASHTRA, ou=Public Health Department, 2.5.4.20=1B09BB284202C3244DE049564D9DD7EB87FE034C5B3A70CDBBEFF28922A8584A, postalCode=400032, st=Maharashtra, serialNumber=C3080E755D385A58B5DB4A10C33B490DA9418FDE088082BED6AD3733D62C9A85, cn=VILAS VINAYAK BEDRE
Date: 2025.11.04 14:55:20 +05'30'

(विलास बेद्रे)

उपसचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग

प्रत,

१. मा. राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
३. मा. उप मुख्यमंत्री (नगर विकास, गृह निर्माण) यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
४. मा. उप मुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन) यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
५. मा. मंत्री यांचे खाजगी सचिव (सर्व), मंत्रालय, मुंबई
६. मा. राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव (सर्व), मंत्रालय, मुंबई
७. मा. विधानसभा सदस्य (सर्व), विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई
८. मा. विधान परिषद सदस्य (सर्व), विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई
९. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (सर्व) यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई
१०. जिल्हा परिषद अध्यक्षा/अध्यक्ष (सर्व),
११. महापौर, मनपा (सर्व),

१२. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मंत्रालय, मुंबई,
१३. विभागीय आयुक्त (सर्व),
१४. आयुक्त, आरोग्य सेवा तथा अभियान संचालक, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, मुंबई
१५. जिल्हाधिकारी (सर्व)
१६. आयुक्त, महानगरपालिका (सर्व),
१७. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व),
१८. संचालक (१) , आरोग्य सेवा आयुक्तालय, मुंबई,
१९. संचालक (२) , आरोग्य सेवा आयुक्तालय, पुणे,
२०. जिल्हा शल्यचिकित्सक, जिल्हा रुग्णालये (सर्व)
२१. जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)
२२. सह संचालक/ उप संचालक, आरोग्य सेवा परिमंडळे (सर्व)
२३. सर्व कार्यासने, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
२४. निवड नस्ती (रुग्णालये व शहरी आरोग्य)